

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΡΟΟΙΜΙΟ ΤΗΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΟΥ ΑΙΣΩΠΟΥ

Ὁ Αἴσωπος, ὁ μυθοποιός, ἦταν σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση περίφημος γιὰ δύο πράγματα: γιὰ τὴν εὐφυΐα τοῦ νοῦ του καὶ γιὰ τὴν δυσμορφία τοῦ σώματός του. Τὴν ἀπήχηση τῆς παραδόσεως αὐτῆς τὴ βλέπει κανεὶς σήμερα στὶς ἀρχαῖες παραστάσεις πού ὅπως πιστεύεται ἀπεικονίζουν τὴ μορφή του¹. Περὶσσότερο εὐγλωττο εἶναι ὅμως τὸ προοίμιο (κεφ. 1) τοῦ Βίου G², πού μὲ ἀλλεπάλληλα χαρακτηριστικὰ ἐπίθετα σχηματίζει μιὰ εἰκόνα ἀνθρώπου ἀποκρουστικῆς. Τὸ παραθέτω ὀλόκληρο ἀπὸ τὴν ἔκδοση τοῦ Perry (σ. 35): Ὁ πάντα βιωφελέστατος Αἴσωπος, ὁ λογοποιός, τῆ μὲν τύχη ἦν δοῦλος, τῷ δὲ γέ-

1. Πρόκειται κυρίως γιὰ ἓνα γλυπτό ἀπὸ τὴ Villa Albani καὶ τὴ γνωστὴ ἀγγειογραφία (ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ἀλεπού) σὲ κύλικα τοῦ Βατικανοῦ. Βλ. G.M.A. Richter, *The Portraits of the Greeks*, τ. 1, Λονδίνο 1965, σ. 72, εἰκ. 264 καὶ 265.

2. Τοῦ Βίου Αἰσώπου σώζονται τρεῖς κύριες παραλλαγές: ἡ G (ἀπὸ τὸν κώδικα G τῆς Βιβλιοθήκης P. Morgan τῆς Ν. Ὑόρκης), ἡ W (estermanniana) (ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου ἐκδότη) καὶ ἡ P1 (anudea) (ἀπὸ τὸν συνθέτη τῆς βυζαντινῆς λόγιου Μ. Πλανούδη). Οἱ δύο πρώτες βρίσκονται ἐκδοσμένες — ἡ G σὲ πρώτη ἔκδοση — στὸ πολύτιμο βιβλίον τοῦ B. E. Perry, *Aesopica, A Series of Texts Relating to Aesop or Ascribed to Him or Connected with the Literary Tradition That Bears His Name ... τ. 1: Greek and Latin Texts*, Urbana, Illinois 1952, σ. 33 κ.έ. [Στὸ ἐξῆς παραπέμπω στὸν τόμο αὐτὸ μὲ τὴν ἔνδειξη *Aesopica*]. Στὸ ἴδιο βιβλίον δημοσιεύονται ἐπίσης ἡ Vita Lo (liniana) (σ. 111 κ.έ.), κολοβὴ λατινικὴ μετάφραση, καὶ στὰ *Testimonia* ὀρισμένοι ἐλάσσονες Βίοι (ἀρ. 1, σ. 211 κ.έ., ἀρ. 1a, σ. 212 κ.έ., ἀρ. 1b, σ. 213 κ.έ.) μαζί μὲ τὸ προοίμιον τῆς P1 (σ. 214 κ.έ.). Γιὰ τὶς πηγές, τὶς σχέσεις τῶν παραλλαγῶν, τὰ ἄλλα φιλολογικὰ προβλήματα καθὼς καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία βλ. στὸν Πρόλογον τοῦ πρώτου μέρους τῶν *Aesopica* (σ. 1 κ.έ. καὶ ἰδιαίτερα τὰ στεμματικὰ διαγράμματα στὶς σσ. 22 καὶ 28). Πρβ. ἐπίσης I. - Θ. Παπαδημητρίου, «Κριτικά, γλωσσικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ εἰς τὴν περὶ Αἰσώπου Μυθιστορίαν, Συμβολὴ Α'», *Πλάτων* 21 (1969) 251 κ.έ., Συμβολὴ Β', *Ἀθηνᾶ* 73-74 (1972-73) 231 κ.έ. Ἐδῶ περιορίζομαι νὰ ἀναφέρω τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα καὶ συμπεράσματα στὰ ὁποῖα κατέληξε ἡ ἔρευνα τοῦ Perry: Ἡ παραλλαγὴ G, πού σώζεται σὲ ἓνα χειρόγραφο (τέλ. τοῦ 10. αἰ.) εἶναι ἡ πλησιέστερη πρὸς τὸ ἀρχέτυπο· ἡ W σώζεται σὲ πολλὰ χειρόγραφα καὶ ἀνάγεται σὲ βυζαντινὸ ἀρχέτυπον τοῦ τέλους τοῦ 11. αἰ., εἶναι συντομώτερη καὶ ἀποτελεῖ λόγια ἐπεξεργασία τῆς G, ἀλλὰ διασώζει μερικὰς φορές καλύτερες γραφὰς ἢ παρέχει στοιχεῖα πού λείπουν ἐντελῶς ἀπὸ τὸ πρότυπὸ τῆς· ἡ P1 ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ σύνολόν τῆς ἀπὸ τὴν W· τέλος ἡ Lo ἔγινε ἀπὸ χαμῆνον τῶρα τμήμα τῆς παραλλαγῆς W.

ρει Φροῦξ (ἐξ Ἰμορίου)¹ τῆς Φρυγίας· κακοπινῆς τὸ ιδέσθαι, εἰς ὑπηρεσίαν σαυρός, προγάστωρ, προκέφαλος, σιμός, σόρδος, μέλας, κολοβός, βλαισός, γαλιάγκων, στρεβλός, μυστάκων, προσημαῖνον ἀμάσθημα. πρὸς τοῦτοις ἐλάττωμα μείζον εἶχε τῆς ἀμορφίας τὴν ἀφιορίαν· ἦν δὲ καὶ νοδός καὶ οὐδὲν ἠδύνατο λαλεῖν².

Ὅπως συμβαίνει μὲ ὀλόκληρο τὸ κείμενο τοῦ Βίου G, ἔτσι καὶ τὸ προσέμιο παρουσιάζει ἄρκετὰ μεγάλες φθορές, ἀπὸ τῆς ὁποῖας ὅμως πολλές ἐπισημαίνεται καὶ ἀποκαθιστᾶ ὁ ἐκδότης στηριζόμενος κυρίως στὰ ἀντίστοιχα τμήματα τῶν ἄλλων παραλλαγῶν. Οἱ ἀναγνώσεις τοῦ Perry σχεδὸν στὸ σύνολό τους δύσκολα μποροῦν νὰ ἀμφισβητηθοῦν, διότι οἱ περισσότερες ἀπὸ τῆς γραφῆς ποὺ εἰσάγει στὸ κείμενο αὐτοῦ τοῦ προσεμίου ἀνευρίσκονται καὶ στοὺς ὑπόλοιπους Βίους. Ὡς πρὸς τοὺς χαρακτηρισμοὺς εἰδικότερα ποὺ ἀποδίδονται στὸν Αἰσώπο παρατηροῦμε ὅτι στὸ μεγαλύτερο μέρος τους ἐπανερχονται μὲ τῆς ἴδιες λέξεις σὲ ὅλες ἢ σχεδὸν ὅλες τῆς παραλλαγῆς. Π.χ. ἡ λ. μέλας, ποὺ παραδίδεται σωστὰ καὶ στὸν G, ὑπάρχει σὲ ὅλους τοὺς Βίους· ἐπίσης ἡ λ. προγάστωρ, ποὺ στὸν G παραδίδεται ὡς *προνάτωρ*, ὑπάρχει στοὺς Βίους 1b καὶ P1. Παράλληλα ὅμως, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς χαρακτηρισμοὺς ποὺ ἐπαναλαμβάνονται μὲ τῆς ἴδιες λέξεις, καὶ οἱ ὑπόλοιποι τοῦ Βίου G μποροῦν νὰ ἀναγνωριστοῦν στοὺς ἄλλους Βίους κάτω ἀπὸ συγγενεῖς ἢ συνώνυμες λέξεις· ἔτσι π.χ. ἡ λ. προκέφαλος τοῦ G ἐπανερχεται ἀναλλοίωτη στὴν παραλλαγή W καὶ μεταφρασμένη στὴν P1 ὡς *φοξός* καὶ στὴν 1b ὡς *φοξὸς τὴν κεφαλὴν*³. Μὲ παρόμοιο τρόπο μποροῦν νὰ ταυτιστοῦν ὅλοι οἱ χαρακτηρισμοὶ τοῦ Βίου G μὲ ἀντίστοιχους τῶν ἄλ-

1. Συμπλήρωση τοῦ Γ.-Θ. Παπαδημητρίου, Συμβολὴ Β', ἔ.ἀ., σ. 231-32.

2. Δὲν θεώρησα σκόπιμο νὰ περαθῆσω καὶ τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα. Δίνω μόνον ἀπὸ τὰ Aesopica τὰ ἀντίστοιχα τμήματα τῶν ἄλλων Βίων:

1) W (σ. 81): Ὁ κατὰ πάντα τὸν βίον γενόμενος βιωφελέστατος Αἰσώπος, ὁ λογομιθοποιός, τῇ μὲν τύχῃ γέγονε δοῦλος τῷ δὲ γένει Φροῦξ ἐξ Ἰμορίου τῆς Φρυγίας, κακοειδῆς μὲν εἰς ὑπερβολὴν, προκέφαλος, κοντοδείρης, σιμός, μέλας, μυστάκων, προγάστωρ, γαλιάγκων, στρεβλός, ὑ π ὁ κ υ ρ ο ς, ἡμερινὸν ἀμάσθημα. πρὸς τοῦτοις δὲ ἦν καὶ βραδύγλωσσος καὶ βομβόφωνος φαῦλος τε καὶ δεινὸς πανουργία.

2) 1a (σ. 212): Αἰσώπος ὁ μυθοποιὸς Φροῦξ μὲν ἦν τὸ γένος, τῇ τύχῃ δὲ δοῦλος, μέλας ὑπάρχων καὶ κακοειδῆς εἰς ὑπερβολὴν σφόδρα ...

3) 1b (σ. 213): Αἰσώπος ὁ μυθοποιὸς Φροῦξ μὲν ἦν τὸ γένος, τῇ τύχῃ δὲ δοῦλος, μέλας ὑπάρχων, κακοειδῆς (εἰς) ὑπερβολὴν σφόδρα, φοξὸς τὴν κεφαλὴν, παραβλώψ, πρόχειλος, προγάστωρ, κνφός, σιμός καὶ παντελὸς ἀνείδεος.

4) P1 (σ. 214-15): ... ἐτίγγανε δ' ὦν οὐ μόνον δοῦλος, ἀλλὰ καὶ δυσειδέστατα τῶν ἐπ' αὐτοῦ πάντων ἀνθρώπων εἶχε. καὶ γὰρ φοξὸς ἦν, σιμός τὴν ζῆνα, σιμός τὸν τράχηλον, πρόχειλος, μέλας, ... προγάστωρ, βλαισός καὶ κνφός ... τὸ δὲ δὴ πάντων ἐν αὐτῷ χεῖριστον ἦν τὸ βραδύγλωσσον καὶ τὸ τῆς φωνῆς ἄσημόν τε καὶ ἀδιάρθρωτον.

3. Περβ. Σούδα (φ 577): φοξός· ὀξυκέφαλος, καὶ (π 2464): προκέφαλος... εἴρηται ἐπὶ τῶν ὀξυκεφάλων.

λων Βίων εκτός από έναν, αυτόν που δηλώνεται με τη λέξη *σόρδος*, ενώ από την άλλη πλευρά αναφέρονται στην παραλλαγή W ακόμη δύο χαρακτηρισμοί άγνωστοι στην G, ήτοι: α) *κοιτοδείρης*¹ (άλλη γραφή *σιμοτοράχηλος*², απ' όπου *σιμός τον τράχηλον* P1), και β) *υπόκωτος* (διάφορες γραφές *κεκωφώς*, και *κωφός* απ' όπου *κωφός* 1b και P1).

Ήλλά τί σημαίνει ή άμάρτυρη λ. *σόρδος* που ό Perry εισάγει στο κείμενο του Βίου G³; "Όπως σημειώνει ό ίδιος στο κριτικό υπόμνημα, ή λέξη αυτή και ή προηγούμενή της *σιμός* προέκυψαν από την αποκρυπτογράφηση τής γραφής *σηνώσορδος*, που προσφέρει τό μοναδικό χειρόγραφο. 'Η λ. *σιμός* ανεξάρτητα από τί ακριβώς σημαίνει πρέπει να θεωρηθῆ γνήσια, έπειδή αναφέρεται σε όλες σχεδόν τις άλλες παραλλαγές. 'Αντίθετα ή λ. *σόρδος* είναι άγνωστη, αλλά ό Perry υποδεικνύει ότι πρόκειται για έξελληνισμένη μορφή τής λατινικής *surdus*⁴.

"Αν ή παραπάνω άποψη του Perry είναι σωστή, πρέπει και ή σημασία τής λ. *σόρδος* να άντιστοιχῆ σε κάποια από τις σημασίες τής λατινικής λέξης. Σύμφωνα με τό Λεξικό Lewis και Short⁵ ή λ. *surdus* σημαίνει *deaf* και χρησιμοποιείται I κυριολεκτικά, και II μεταφορικά με τις ακόλουθες άποχρώσεις: A. *Deaf to any thing, i.e. not listening, unwilling to hear, inattentive, regardless, insensible, inexorable; also, not understanding, not apprehending ...* B. *Of things that give out a dull, indistinct sound,*

1. 'Η λ. άθησαύριστη' βλ. Παπαδημητρίου, Συμβολή Β', έ.ά., σ. 243.

2. 'Υποθέτω ότι και στη λ. *σιμός* του Βίου G υπόκειται κάτι παραπλήσιο και όχι χαρακτηρισμός για τή μύτη του Αίσωπου, γιατί άλλως τί θα πρόσθετε ή σημασία αυτή στην τερατώδη μορφή τής περιγραφής; 'Αν ή υπόθεση αυτή είναι σωστή, τότε άταύτιστος μένει μόνο ό χαρακτηρισμός *υπόκωτος*.

3. Τό Λεξικό LSJ⁹ αναφέρει από τον 'Ησύχιο τή λ. *σορδισμός* (σ 1338) υποδηλώνοντας ότι πρόκειται για τό ούσιαστικό *σορδισμός*. 'Επιπλέον και ή έρμηνεία που δίνει ό 'Ησύχιος στη λέξη (τό *μη καθαρώς διαλέγεσθαι, ήτοι έλληνίζειν*) δέν ταιριάζει στο προσόμιο του Βίου, γιατί εκεί αναφέρεται ρητά ότι ό Αίσωπος στά πρώτα στάδια τής δραστηριότητάς του: *οὐδέν ήδύνατο λαλεῖν, μέχρις οὔτου* (κεφ. 5) απέκτησε θαυματουργικά τήν ικανότητα τής όμιλίας. Πρβ. κεφ. 3: *λαλεῖν δέ μη δυνάμενος*, και κεφ. 4: *ἀκοίει μὲν, λαλεῖν δέ οὐ δύναται*.

4. Στο κριτικό υπόμνημα ad locum ό Perry σημειώνει: *σιμός, σόρδος* (i. e. *surdus*) *scripsi, σηνώσορδος* cod. Πρβ. του ίδιου, «Some addenda to Liddell and Scott», *Amer. Journal of Philology* 60 (1939) 35. 'Η άποψη αυτή φαίνεται κατ' άρχήν σωστή, διότι ή έτυμολογική συσχέτιση των δύο λέξεων είναι εύκολη και έπιπλέον έξελληνισμένες λατινικές λέξεις υπάρχουν και άλλες στο κείμενο των Βίων' ό Perry (*Aesopica*, σ. 5, σημ. 16) καταγράφει αυτές που βρήκε στον G: *σόρδος, άκουμβήσομεν, μάπα, μάνδιξ* (*mantica*) *λακινόριον, πριμιπιλάριος, δηνάριον, άσσάριον, λέντιον, οδᾶ, άγειν* (*agere*). 'Από αυτές άμάρτυρες είναι ή *σόρδος* (άπαξ, στο χωρίο που μᾶς άπασχολεί) και ή *μάνδιξ* (*passim*).

5. *A Latin Dictionary* ... άντιτύπ. 1969.

dull-sounding (very rare) ... C. Pass., that is not heard, noiseless, silent, still, mute, dumb (poet. and in post-Aug. prose)... D. Of odor, appearance, meaning, etc., faint, dim, dull, indistinct, stupid... Παρατηροῦμε ὅτι ἡ κύρια σημασία τῆς λ. *surdus* γιὰ τὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ Βίου G ἀποκλείεται, γιατί στὴν ἄμεση συνέχεια (κεφ. 3) ἀναφέρεται ρητὰ ὅτι ὁ Αἰσώπος ἔκουγε¹. Ἡ μόνη σημασία ἀπὸ τὶς παραπάνω ποὺ θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ δεκτὴ γιὰ τὴ λ. *sordos* εἶναι ἡ Π C². Ἐπειδὴ ὅμως σὲ ὅλα τὰ προοίμια τῶν Βίων τοῦ Αἰσώπου, χωρὶς καμιά ἐξάιρεση, οἱ χαρακτηρισμοὶ τῆς προσωπικότητάς του παραδίδονται καταταγμένοι σὲ δύο ἀπόλυτα ἀνεξάρτητες ομάδες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ πρώτη περιλαμβάνει αὐτοὺς ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἐξωτερικὴ του μόνο ἐμφάνιση καὶ ἡ δευτέρη ἐκείνους ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἀφωνία του³, γιὰ νὰ θεωρηθῇ γνήσια ἡ λ. *sordos* (= ἄφωνος), πρέπει νὰ προϋποθεθῇ τουλάχιστον ὅτι ἡ παραδομένη θέση τῆς μέσα στὴν πρώτη ομάδα εἶναι λανθασμένη, ἀφοῦ νοηματικὰ ἀνήκει στὴ δευτέρη κατηγορία.

Συνοφίζοντας τὰ προηγούμενα βλέπουμε ὅτι ὁ Perry εἰσάγει στὸ κείμενο μιὰ λέξη, γιὰ τὴ γνησιότητα τῆς ὁποίας ὑπάρχουν οἱ ἐξῆς ἐπιφυλάξεις: 1) Εἶναι ἀμάρτυρη, καὶ 2) ἂν σημαίνῃ ἄφωνος, τότε α) ἡ παρουσία τῆς στὴν πρώτη ομάδα εἶναι ὑποπτη, γιατί διαταράσσεται γιὰ πρώτη καὶ μοναδικὴ φορὰ καὶ μάλιστα στὴν ἀρχαιότερη παραλλαγή ἢ συνέπεια στὴ διάκριση τῶν δύο κατηγοριῶν χαρακτηρισμῶν ποὺ παρατηρεῖται σὲ ὅλη τὴν παράδοση, καὶ β) ἀπὸ νοηματικὴ ἀποψη δὲν προσθέτει τίποτα στὴν ὅλη περιγραφή, παρὰ μόνο δημιουργεῖ χτυπητὴ ταυτολογία, ἀφοῦ γιὰ τὴν ἀφωνία τοῦ Αἰσώπου ἀφιερώνεται ἡ δευτέρη ομάδα τῶν χαρακτηρισμῶν.

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς θεωρῶ τὴ λ. *sordos* ὑποπτη καὶ προτείνω γιὰ τὴν κατάληξη *-sordos*⁴ τὴν ἀνάγνωση *⟨λ⟩sordos*⁵. Ἐνδειξὴ γιὰ τὸ ὅτι ἡ λέξη αὐτὴ ὑπῆρχε κάποτε στὸ κείμενο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ προσφέρει ἡ γλώσσα τοῦ Ἡσυχίου λ 1267 (ἐκδ. Latte): *λορδόν· ὑπόκωρον, ἀπεξυλωμένον, συγκεκαμμέ-*

1. Βλ. σ. 294, σημ. 3.

2. Πρβ. τὸ ἀρχαιοελληνικὸ *κωφός*. Αὐτὴ τὴ σημασία φαίνεται πὼς δέχεται καὶ ὁ Perry, διότι γιὰ τὴ συμπλήρωση ἐνὸς χάσματος στὸν Βίο 1b (Aesopica, σ. 214, σημ. 7) προτείνει: *talia fere suppleveris: (ὅτι κωφός ἦν τὸ πρῶτον καὶ οὐδὲν ἐδύνατο λαλεῖν)*...

3. Γιὰ τὴ λ. *νωδός* βλ. τὴν παρατήρηση τοῦ Perry, Addenda, ἔ.ἀ., σ. 34: *νωδός, speechless, unable to talk, (νη+αυδ-)* ... The various contexts leave no doubt about the meaning of this word; it is applied to Aesop who at first could not utter a word, but who had very good teeth (G 28v, W 13.13).

4. Ποῦ ὑπολείπεται, ὅταν ἀπὸ τὴν παραδομένη γραφὴ *σηνώσσοδος* ἀφαιρεθῇ ἡ ἀναμφισβήτητα γνήσια λ. *σιμός*.

5. Ἡ λύση ποὺ προτείνεται προέκυψε ἀπὸ τὴν προσπάθεια νὰ ἐξακριβωθῇ, ὕστερα ἀπὸ ὑπόδειξη τοῦ καθηγ. Γ. - Θ. Παπαδημητρίου, ἡ χρῆση στὰ ἑλληνικὰ τῆς λ. *sordos*.

ροι τῷ σώματι¹, τῆς ὁποίας τὸ πρῶτο ἐρμήνευμα διαβάζεται στὴν παραλλαγή W² καὶ παρέχει τὸν ἕναν ἀπὸ τοὺς δύο χαρακτηρισμοὺς ποὺ, ἐνῶ ὑπάρχουν σ' αὐτὴν τὴν παραλλαγή, λείπουν ἀπὸ τὸν Βίο G. Ἔτσι ἂν δεχτοῦμε ὅτι, ὅπως οἱ λέξεις προκέφαλος τοῦ G καὶ W καὶ κοιτοδείρης τοῦ W ἀποδόθηκαν στοὺς ἄλλους Βίους ἀντίστοιχα μὲ τὶς λέξεις φοξὸς καὶ σιμοτράχηλος, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ λ. λορθὸς «μεταφράστηκε» μὲ τὴ λ. ὑπόκυρτος, τότε συμπληρώνεται ἡ ταύτιση ἑλων τῶν χαρακτηρισμῶν τῆς πρώτης ομάδας τοῦ Βίου G, εἴτε ἀναφέρονται μὲ τὶς ἴδιες λέξεις εἴτε σὲ μετάφραση στοὺς ὑπόλοιπους Βίους.

Εἶναι ὥστόσο γεγονός ὅτι ἡ προτεινόμενη διόρθωση βασίζεται στὴν προϋπόθεση ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἑσυχίου εἶναι καὶ γνήσια καὶ σωστή, καὶ ὅτι ἐπομένως οἱ λέξεις λορθὸς καὶ ὑπόκυρτος εἶναι ἢ τουλάχιστον θεωροῦνταν συνώνυμες, πράγμα ποὺ θὰ ἐπέτρεψε στὸν συνθέτη τῆς παραλλαγῆς W νὰ ἀποδώσῃ τὴν πρώτη ἀπὸ τὶς δύο λέξεις, ποὺ θὰ βρῆκε στὸ πρότυπό του, μὲ τὴ δεύτερη³. Ὅτι ἡ προϋπόθεση αὐτὴ εἶναι βέβαιη συνάγεται καὶ ἀπὸ ἄλλες μαρτυρίες ἀρχαίων σχολιαστῶν καὶ λεξικογράφων, τὶς ὁποῖες ἄς ἐπιτραπῇ νὰ παραθέσω: α) Στὸ Πασχάλιο Χρονικὸ (ἐκδ. Βόννης, I 225, 6) ἀναφέρεται κάποιος ψευδοπροφήτης Ἀνανίας ὁ λορθὸς· τὴν τελευταία λέξη τὰ Σχόλια τὴν ἀποδίδουν μὲ τὴ λ. ὁ κυρτός· β) ἡ Σούδα (λ 680) παραθέτει ἀπὸ τὸν Προκόπιο (Ἄνεκδ. 9, 23) τὴ φράση: λορδουμένη καὶ τὰ ὀπίσω ἀποκοντῶσα καὶ τὴν ἐρμηνεύει οἶον κεκαμμένη· γ) στὴ Σούδα πάλι δίπλα στὴ γλώσσα λ 678 κάποιον νεώτερο χέρι προσθέτει τὸ στίχο: λόρδομα καὶ κύφομα ταυτόν τι λέγω⁴, -ἂν καὶ θὰ μπορούσε ἐδῶ νὰ γίνῃ λόγος γιὰ ὑποκειμενικὴ κρίση· δ) στὸ Corpus Glossariorum Latinorum (ἐκδ. Loewe - Goetz - Schoell) δύο φορές (3, 330, 35 καὶ 529, 49) ἀποδίδεται ἡ λ. λορθὸς μὲ τὶς λατινικὲς pandus (=κυρτός) καὶ clorpus (=χολόπους). Ἡ συνεκτίμηση τῶν παραπάνω μαρτυριῶν πείθει νομίζω ὅτι οἱ λέξεις λορθὸς καὶ (ὑπό)κυρτος ταυτίζονταν σημασιολογικά.

1. Πρβ. Λεξ. Φωτίου 230, 23 κ.έ., Σούδα λ 678 καὶ 679· ἐπίσης L. Bachmann, *Anecdota Graeca* 1, 292, 14. Ἡ γλώσσα αὐτὴ τοῦ Ἑσυχίου συνδυάστηκε τελευταία μὲ τοὺς στίχους 533/34 ἀπὸ τὸν Δύσκολο τοῦ Μενάνδρου: λορδοῦν ἠρχόμεν, / ἀπεξυλούμην ἀτρέμα δ(έ)· βλ. τὸ ὑπόμνημα γιὰ τοὺς στίχους αὐτοὺς στὸ βιβλίο τοῦ E. W. Handley, *The Dyscolos of Menander*, Λονδίνο 1965, σ. 228. Ἀποξυλοῦμαι σημαίνει «γίνομαι σκληρὸς σὰν ξύλον» πρβ. Fr. Stoessl, *Kommentar zu Menander Dyskolos*, Paderborn 1965, σ. 140.

2. Βλ. σ. 293, σημ. 2(1).

3. Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀναιρωθῇ μήπως ὁ συνθέτης τῆς παραλλαγῆς W χρησιμοποίησε κάποιον ἀπὸ τὰ γνωστὰ βυζαντινὰ Λεξικά, ἀλλὰ δὲν ἐπεσήμανα στὸ ὅλο κείμενο καμιά σχετικὴ ἔνδειξη.

4. Ὁ ἴδιος στίχος ὑπάρχει στὸ περιθώριο ὁμάδας χειρογράφων τοῦ Ἰπποκρατικοῦ ἔργου *Περὶ ἄσθρων* βλ. ἐκδ. Litttré, 4, 212, σημ. 27.

Ἀντίθετα τὰ σύγχρονα ἐρμηνευτικά λεξικά τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσας ἐξειδικεύουν τὴ σημασία τῆς λ. *λορδός* γι' αὐτὸν ποῦ ἔχει κύρτωμα μπροστὰ στὸ στῆθος¹, ἀλλὰ, ὅπως μπορεῖ κανεὶς εὐκόλα νὰ διαπιστώσει, στηρίζονται σχεδὸν ἀποκλειστικὰ σὲ χωρία ἀπὸ κείμενα τῆς Ἱπποκρατικῆς Συλλογῆς², ὅπου τὸ αἴτημα γιὰ ἐπιστημονικὴ ἀκριβολογία συνετέλεσε ἐνδεχομένως σὲ ἀποκρυσταλλωμένη εἰδικὴ σημασία τῆς λέξεως, ἐνῶ ἡ ἀκρίβεια αὐτὴ δὲν εἶναι νομίζω ἀπαραίτητο νὰ ἀπαιτηθῆ καὶ στὰ μὴ ἐπιστημονικὰ κείμενα, ὅπου πιθανὸν ἀνάγονται ὅλα τὰ ἐρμηνεύματα τῶν παραπάνω ἀρχαίων λεξικογράφων καὶ σχολιαστῶν, οἱ ὁποῖοι καθὼς φαίνεται ἀποδίδουν χονδρικὰ τὴ λ. *λορδός* ὡς (ὑπό)κυρτός, χωρὶς δηλαδὴ ἀναφορὰ στὴ θέση ὅπου βρίσκεται τὸ κύρτωμα³.

Πῶς ὅμως θὰ μπορούσε νὰ συμβιβαστῆ μετὰ τὰ προηγούμενα καὶ ἡ ἀντιφατικὴ πληροφορία τοῦ Ἑρωτιανοῦ (Nachmanson 58, 21) ὅτι τὸ ἀποσεισιμωμένον⁴ καὶ ἐ ν α ν τ ῖ ο ν τ ῶ κ υ ρ τ ῶ *λορδόν* καλεῖται, ὃ καὶ κυφόν καλεῖ⁵; Ὁμολογῶ ὅτι δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ ἀπαντήσω μετὰ ἀπόλυτη βεβαιότητα στὸ ἐρώτημα αὐτό· ἄς ἐπιτραπῆ ὡστόσο νὰ παραθέσω μόνον τὶς ἀκόλουθες σχετικὲς παρατηρήσεις.

1. LSI⁹: Bent backward, so as to be convex in front, ἐνῶ ὑπόκυρτος: gibbous, humped.

2. Ἀπὸ τὶς 17 παραπομπὲς ποῦ παραθέτει τὸ Λεξικὸν LSI⁹ στὴ λέξη *λορδός* καὶ τὰ παράγωγά της οἱ 11 ἀναφέρονται ἅμεσα ἢ ἔμμεσα σὲ Ἱπποκρατικὰ χωρία, μὴ στὸν Ἀριστοτέλη, μία στὸ χωρίο ἀπὸ τὸν Προκόπιο ποῦ προανέφερα, καὶ οἱ ὑπόλοιπες τέσσερις σὲ χωρία ἀπὸ τὴν κωμωδία, στὰ ὁποῖα ὅμως δὲν μπορεῖ εὐκόλα ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα νὰ καθοριστῆ μετὰ ἀκρίβεια ἡ σημασία αὐτῶν τῶν λέξεων.

3. Ἴδια ἀκριβῶς περίπτωσις ἀποτελεῖ καὶ ἡ λ. ὑβός (καὶ τὰ παράγωγά της), ποῦ τὰ ἀρχαῖα λεξικά καὶ οἱ σχολιαστὲς τὴν ἀποδίδουν μετὰ τὴ λ. *κυρτός*, ἐνῶ οἱ ἴδιες πηγὲς ἀκόμη καὶ μέσθι στὴν ἴδια γλώσσα δηλώνουν ὅτι διαφέρει ἡ ὕβωσις ἀπὸ τὴν κύρτωσις· πρβ. π.χ. τὰ Σχόλια στὸν Θεόκριτο (5, 43): Ὑβέ, ἧγον συνκεκαμμένε τὸν τράχηλον, κυρτέ, καὶ εὐθὺς ἀμέσως: ὕβωσις καὶ λόρδωσις πάθη· λόρδωσις γάρ ἐστι τὸ ἐμπροσθεν, ὕβωσις δὲ τὸ κατὰ τὴν κεφαλὴν πρὸ τῆς ῥάχεως πάθος, κύρτωσις δὲ τὸ μέσον τῆς ῥάχεως — ὁ ὄρισμός αὐτός, ποῦ ὑπάρχει καὶ στὸ Μ. Ἑτυμ. (774, 9), προέρχεται ἀπὸ τὸν Γαληνὸ (18 (1), 496). Πρβ. ἐπίσης τὶς γλώσσες ἀπὸ τὸν Ἡσύχιον (υ 37): ὑβώματα· κυρτώματα, καὶ ἀπὸ τὴ Σούδα (υ 10): ὑβός, ὃ κυρτός καὶ ὕβωσις, ἢ κύρτωσις.

4. Τί σημαίνει ἀκριβῶς ἐδῶ ἡ μετ. ἀποσεισιμωμένον δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ πῶ· ἀναφέρω μόνον ἀπὸ τὴ Σούδα τὴ γλώσσα α 3520: ἀποσιμῶσαι, τὸ ἐπικῦραι καὶ τὴν πυγὴν προτείνειν γυμνῆν· Φίλιπτος (κωμικὸς τῆς Μέσης [Kock 2, 215], ἢ Φιλιππίδης 1 [LSJ⁹ λ. ἀποσιμῶ]) καὶ ὅτι θλιμίζει τὴ μετ. ἀποκοντῶσαι τοῦ Προκοπίου (βλ. σ. 296) — πρβ. τὸ μεσαιωνικὸ καὶ νεοελληνικὸ ἐπίρρημα *σιμά* = κοντά. Πραχτῶς ἐπίσης τὶς πληροφορίες τοῦ Εὐστάθιου (965, 44 κ.ε.): ἀποσιμῶσθαι, ὃ ἐστὶν ἀπὸ σιμοῦ καὶ κοίλου τόπου ἀνηχθαι ὑφοῦ· κεῖται δὲ τὸ ἀποσιμῶσθαι παρὰ τοῖς παλαιοῖς, παρ' οἷς οὐ μόνον ἀπεσιμῶσε τὸ ὕψος καὶ πρὸς τὸ λαμπρότατον ἦγαγε κατὰ Πανσανίαν (α 131, Erbse), ἀλλὰ καὶ ἀποσιμῶσαι τὸ μετεωροῦσι τὰς ναῦς παρὰ Θουκυδίδη (4, 25, 5).

5. Ἱπποκράτης; Ἴσιος νὰ εἶναι γνησιότερη ἢ μαρφή μετὰ τὴν ὁποία παραδίδεται ἡ γλώσσα

1) Όπως είναι γνωστό τὸ Λεξικὸ τοῦ Ἑρωτιανοῦ ἀναφέρεται στὰ Ἱπποκρατικὰ ἔργα καὶ συνεπῶς οἱ πληροφορίες του καὶ τὰ ἐρμηνεύματα ἰσχύουν κυρίως ἢ μόνο γιὰ χρήσεις καὶ σημασίες ποὺ ἔχουν τὰ λήμματά του στὰ ἔργα αὐτά. 2) Ἀπὸ τὸν ὀρισμὸ ποὺ παρέθεσα συνάγεται ὅτι ἡ λ. *κυρτός* εἶναι σημασιολογικὰ ἀντίθετη πρὸς τὴ λ. *λορδός*. 3) Ἄν ἡ ἀναφορικὴ πρόταση στὸ τέλος προσδιορίζη, ὅπως θὰ περίμενε κανεὶς, τὴ λ. *λορδόν*, τότε οἱ λέξεις *κυφός* καὶ *λορδός* θὰ εἶναι συνώνυμες. Σχετικὰ μὲ τὰ τρία αὐτὰ σημεῖα παρατηροῦμε ὅτι 1) Ἡ λ. *λορδός* δηλώνει στὰ Ἱπποκρατικὰ κείμενα αὐτὸν ποὺ ἔχει κύρτωμα μπροστὰ στὸ στήθος¹. 2) Ὑστερα ἀπὸ ἔλεγχο ὄλων τῶν χωρίων στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται ἡ λ. *λορδός* καὶ τὰ παράγωγά της² διαπίστωσα ὅτι στὰ σωζόμενα Ἱπποκρατικὰ ἔργα δὲν ὑπάρχει καμιά περίπτωση ποὺ νὰ ἐπιβεβαιώνη τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Ἑρωτιανοῦ ὅτι ἡ λ. *κυρτός* εἶναι ἀντίθετη πρὸς τὴ λ. *λορδός*. Βρῆκα μάλιστα ἓνα χωρίο στὸ ἔργο *Περὶ ἄρθρων* (47), ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἴσως φαίνεται ὅτι οἱ δύο αὐτὲς λέξεις δὲν εἶναι ἀντίθετες σημασιολογικὰ ἀλλὰ παράλληλες³. 3) Ἀπὸ τὸν ἔλεγχο διαπιστώθηκε ἐπίσης ὅτι ἡ ἀναφορικὴ πρόταση δὲν μπορεῖ νὰ προσδιορίζη τὴ λ. *λορδόν*, γιατί, ὅπως δηλώνεται καὶ στὸ Λεξικὸ LSJ⁹, οἱ λέξεις *λορδός* καὶ *κυφός* εἶναι ὡς πρὸς τὴ σημασία τους ἀντίθετες⁴. Ἐπομένως ἡ πρόταση ἀναφέρεται στὴ λ. *τῷ κυρτῷ*, πράγμα ποὺ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ὅλα τὰ λεξικὰ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ποὺ μᾶς πληροφοροῦν ὅτι οἱ λέξεις *κυρτός* καὶ *κυφός*, προκειμένου γιὰ χαρακτηρισμὸ ἀνθρώπου, συμ-

σα αὐτὴ ἀπὸ τῆ Σούδα (λ 678) καὶ τὸν Φώτιο (230, 23, Porson): *καὶ λορδότατον, τὸ ἀποσεισμιωμένον καὶ ἐναντίον τῷ κυρτῷ δ καὶ κυφόν καλεῖται*. Πρβ. τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα τοῦ Nachmanson.

1. Βλ. σ. 297, σημ. 1.

2. Θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νὰ εὐχαριστήσω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὸν ὑφηγητὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Ἀμβούργου κ. V. Schmidt, ποὺ εἶχε τὴν καλοσύνη νὰ μοῦ στείλῃ ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἱπποκρατικοῦ Λεξικοῦ ποὺ ἐτοιμάζεται ἐκεῖ ὅλα τὰ σχετικὰ λήμματα.

3. Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ διηγεῖται ὁ συγγραφέας ἓνα πείραμα ποὺ ἐφάρμοσε γιὰ νὰ γιαντρέψῃ μὲ «κατάταση» κάποιον ποὺ εἶχε ὑποστῆ ἐξάρθρωση στὴν πλάτη ἀπὸ πτώση. Παραθέτω τὸ κείμενο ἀπὸ τὴν ἔκδοση Teubner (σ. 181, στ. 12 κ.ε.): *ἐπειρήθην δὲ δὴ ποτε ὑπτιον τὸν ἄνθρωπον κατατείνειν ἀσκὸν ἀφύσητον ὑποθεὶς ὑπὸ τὸ ὕβρωμα, καὶ ἔπειτα ἀδῶ ἐκ χαλκείου ἐς τὸν ἀσκὸν τὸν ὑποκειμενον φῦσαν ἐνίεναι. ἀλλὰ μοι οὐκ εὐποροεῖτο ὅτε μὲν γὰρ εὖ κατατείνουμι τὸν ἄνθρωπον, ἡσῶατο ὁ ἀσκός καὶ οὐκ ἠδύνατο ἢ φῦσα ἐσαναγκάζεσθαι. καὶ ἄλλως ἔτοιμον ἐς τὸ περιολισθάνειν ἦν, ἅτε ἐς τὸ αὐτὸ ἀναγκάζόμενον τὸ τε τοῦ ἄνθρωπου ὕβρωμα καὶ τὸ τοῦ ἀσκοῦ πληρογμένον κύρτωμα. ὅτε δ' αὖ μὴ κάστα κατατείνουμι τὸν ἄνθρωπον, ὁ μὲν ἀσκός ἐκυρτοῦτο ἂν ὑπὸ τῆς φύσης, ὁ δὲ ἄνθρωπος πάντη μᾶλλον ἐλορδαίνετο ἢ ἢ συνέφερον ... (ἐλορδαίνετο· ἔμπροσθεν ἐκυρτοῦτο· γλῶσσα στοὺς κώδικες FG· βλ. ἐκδ. Littre 4, 212).*

4. Ἀναφέρω μόνο ἓνα παράδειγμα ἀπὸ τὸ *Περὶ ἄρθρων* (48): *ἄρθρον δὴ συνέναι χρὴ περὶ τῶν τοιούτων (παθημάτων), ... ὅτι τὰ μὲν εἰς τὸ λορδόν ῥέπαντα ὀλέθριά ἐστιν καὶ σινάμωρα, τὰ δὲ εἰς τὸ κυφόν ἀσινέα θανάτων ...*

πίπτουν σημασιολογικά καὶ δηλώνουν ὅ,τι καὶ ἡ νεοελληνικὴ λέξις *καμπούρης*¹. Δὲν ἀποκλείεται βέβαια νὰ στηρίζεται ὁ Ἑρωτιανὸς σὲ χωρίο ἀπὸ Ἱπποκρατικὸ κείμενο ποῦ δὲν ἔχει φτάσει ὡς ἐμᾶς, μολοντί ἡ πιθανότητα αὐτῆ περιορίζεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι καὶ ὁ κατὰ ἕνα αἰῶνα μεταγενέστερος Γαληνὸς² μᾶς πληροφορεῖ ἐπίσης ὅτι στὰ Ἱπποκρατικὰ ἔργα τῶ μὲν *κυρτῶ* τὸ κοῖλον ἀντικειμένως λέγεται, τῶ δὲ ὑβῶ τε καὶ *κυφῶ* τὸ λορδόν.

Ὑστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἀναρωτιέμαι μήπως στὸν ὀρισμὸ τοῦ Ἑρωτιανοῦ ὑπόκειται κάποιο λάθος εἴτε τοῦ λεξικογράφου εἴτε τῆς παράδοσης, μήπως δηλ. ἡ σωστὴ γραφὴ εἶναι τῶ *κυφῶ* (ἀντὶ τῶ *κυρτῶ*) ἢ ἔχει ἐκπέσει κάποια λέξις μὲ συνέπεια τὴν ἀλλαγὴ τοῦ νοήματος.

Ἀνεξάρτητα πάντως ἀπὸ τὴν πληροφορία τοῦ Ἑρωτιανοῦ, ἡ πρότασή μου γιὰ εἰσαγωγὴ τῆς λ. *λορδός* στὸ κείμενο τοῦ Βίου G εἶναι νομίζω δυνατὸν νὰ κερδίση ἀκόμη ἕνα στήριγμα ἀπὸ τὴ λατινικὴ παραλλαγή τοῦ κειμένου αὐτοῦ, ἀρκεῖ νὰ δεχτοῦμε μιὰ παλαιογραφικὰ ἀσήμαντη ἀλλ' ἀναγκαία γιὰ πρόσθετους λόγους ἐπέμβαση στὸ ἀντίστοιχο τμήμα τῆς ποῦ ἀφορᾷ τὸ πορτραῖτο τοῦ Αἰσώπου.

Ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε ἡ λατινικὴ μετάφραση, σύμφωνα μὲ τὶς διαπιστώσεις τοῦ Perry, βασίστηκε σὲ πρῶτο, χαμένο, μέρος ἐλληνικοῦ κειμένου ποῦ συνεχίζεται στὸ *χφ R* καὶ ἔτσι δὲν μπορούμε νὰ ἐλέγξουμε τὴν πιστότητα τῆς μετάφρασης³. Στὴν ἀρχὴ λοιπὸν τῆς παραλλαγῆς αὐτῆς (*κεφ. 1*)⁴ ἀναφέρεται: *Qui (sc. Esopus) eciam in primis servus fuit, natus de partibus Frigie, orribilis in aspectu, habens grande caput, cervicem brevem, niger, pavidus, grosus, tortus, orribilis, et inter haec omnia fuit mutus*. Παρατηρεῖται καὶ ἐδῶ ἡ ἴδια κατὰτάξη τῶν χαρακτηρισμῶν στὶς δύο ομάδες, μὲ μόνη ἐξαιρέση τὴν παρουσία στὴν πρώτη τῆς λ. *pavidus*⁵, ἐνῶ παράλληλα ἀπουσιάζει ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Αἰσώπος ἦταν *κυρτός*, πληροφορία ποῦ ὅπως εἶδαμε ὑπάρχει σχεδὸν σὲ ὅλη τὴν παράδοση. Ἐπειδὴ 1) εἶναι λογικὰ ἀνοίκεια ἡ ἀναφορὰ σὲ ψυχικὸ γνῶρισμα ἐνῶ περιγράφεται ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τοῦ βιογραφουμένου, καὶ 2) ἡ εἰκόνα ποῦ σχηματίζεται στὴ συνέχεια τῆς διηγῆσεως ὅχι μόνον δὲν ἐπιτρέπει, ἀλλὰ καὶ ἀποκλείει τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Αἰ-

1. Τὴν ἐξήγηση γιὰ τὴ σημασιολογικὴ σύμπτωση τῶν λέξεων αὐτῶν τὴν δίνει ὁ Γαληνὸς (18(1), 74): *ὑβός τε καὶ κυφός εἶσθαι ὀνομάζειν ὁ Ἱπποκράτης, οὗς ἅπαντες οἱ νῦν ἄνθρωποι προσαγορεύουσι κυρτούς· καὶ γὰρ καὶ ὄντως ἡ ῥάχισ αὐτοῖς εἰς τοῦτῳ γίνεται κυρτή.*

2. Αὐτ.

3. Βλ. *Aesopica*, σ. 29-30.

4. Αὐτ., σ. 111.

5. Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς εἶναι μοναδικὸς σὲ ὅλη τὴν παράδοση· ἐπιπλέον ὁ κώδικας O, συγγενῆς τοῦ R, παρέχει τὴ γραφὴ *ὑπόκυρτος* (*Aesopica*, σ. 133).

σώπου ως δειλοῦ (ἢ ὀτιδῆποτε παραπλήσιο), γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς θεωρῶ τὴ λ. pavidus ὑποπτη καὶ προτεινῶ τὴν ἀνάγνωση pandus, ποὺ σημαίνει ἀκριβῶς κυρτός. Ἔτσι, ἂν θυμηθοῦμε τὴ γλώσσα ἀπὸ τὰ Ἑλληνολατινικὰ Γλωσσάρια: pandus· λορδός, ποὺ ἀναφέρθηκε προηγουμένως¹, ὀδηγούμαστε πάλι στὴ λ. λορδός ποὺ πιστεύω ὅτι ἦταν ἡ πρωταρχικὴ λέξις στὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ Βίου.

Τέλος, γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὴ μορφή τοῦ Αἰσώπου, πῶς θὰ δεχτοῦμε ὅτι τὸν φαντάζονταν ὁ ἀρχαῖος βιογράφος του, ὅταν τοῦ προσέδιδε καὶ τὸν χαρακτηρισμὸ λορδός; Εἶχε τὸ κύρτωμα στὴν πλάτη ἢ στὸ στήθος; Ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ εὐκολα, καὶ μόνο μὲ ἐπιφύλαξη μπορεῖ κανεὶς νὰ υποστηρίξῃ ὅτι ἡ λ. λορδός στὸν Βίο G, ἂν ἡ εἰκασία μου γιὰ τὴ διόρθωση εἶναι σωστή, θὰ πρέπη νὰ ἔχη τὴν ἴδια σημασία ὅπως στὰ Ἱπποκρατικὰ κείμενα, θὰ δῆλωνε δηλ. ἄνθρωπο μὲ κυρτωμένο στήθος. Ἐνδειξη γιὰ τὴν ἀποψη αὐτὴ προσφέρουν κατὰ τὴ γνώμη μου οἱ ὑπόλοιπες χαρακτηριστικὲς λέξεις, ποὺ, ἐνῶ σπανίζουν στὴ λοιπὴ ἀρχαιοελληνικὴ γραμματεία, ἀφθονοῦν στὰ Ἱπποκρατικὰ συγγράμματα², πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι τὸ προοίμιο τῆς σωζόμενης Αἰσωπικῆς Βιογραφίας, ὅποιοδήποτε κι ἂν ἦταν τὸ μορφωτικὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀνώνυμου ἀρχαίου βιογράφου³, εἶναι ἐπηρεασμένο ἂν ἔχι ἀπὸ ἰατρικὸ πάντως ἀπὸ ἐπιστημονικὸ κείμενο καὶ συνεπῶς θὰ ἀντανάκλῃ στὴν ἔκφραση τὴν ἀκριβολογία τοῦ προτύπου του. Μία ἐπιπλέον ἐνδειξη ἀποτελεῖ κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ παρατήρηση ὅτι τρεῖς τουλάχιστον χαρακτηρισμοὶ ἀπὸ τὸ προοίμιο τῆς Βιογραφίας (προγαστῶρ, στρεβλός καὶ κοιτοδείρης ἢ σιμοτράχηλος) ἀντιστοιχοῦν σὲ χαρακτηριστικὰ συμπτώματα τῆς λόρδωσης ὅπως περιγράφεται π.χ. στὴν Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ: «Λόρδωσις· παραμόρφωσις τοῦ κορμοῦ συνισταμένη εἰς ὑπερβολικὴν πρὸς τὰ πρόσω κύρτωσιν τῆς ὀσφυϊκῆς μοίρας τῆς σπονδυλικῆς στήλης. Ἡ συνηθεστέρα μορφή τῆς λόρδωσης εἶναι ἡ ὀσφυϊκὴ, εἷς τινὰς ὅμως σπανίας περιπτώσεις δύναται ἡ λόρδωσις νὰ εἶναι καὶ ἀγχιενικὴ, ὡς π.χ. ἐπὶ ἀνθρώπων οἵτινες λόγῳ τοῦ ἐπαγγέλματός των, βαστάζουσι βάρη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς των. Τὸ χαρακτηριστικώτερον τῆς λόρδωσης σύμπτωμα, ὅπερ καὶ προσπίπτει ἀμέσως εἰς τὴν ἀντιληψὶν ἡμῶν, εἶναι ἡ ὑπερβολικὴ πρὸς τὰ πρόσω κύρτωσις τῆς ὀσφυϊκῆς μοίρας, ἣτις συνδυάζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς ὑπερβολικὴν κοίλανσιν τῆς ράχους ὀπισθεν κατὰ τὸ σημεῖον τῆς λόρδωσης, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς ἰσχυρὰν προπέ-

1. Βλ. σ. 296 (8).

2. Π.χ. οἱ λέξεις γαλιύγων καὶ βλαισός ἀπαντοῦν κατὰ κύριο λόγο στὰ Ἱπποκρατικὰ ἔργα καὶ ἔπειτα στὸν Ἀριστοτέλη.

3. Βλ. τὴν ἀποψη γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ τοῦ Perry, Aesopica, σ. 5.

τειαν τῆς κοιλίας πρὸς τὰ πρόσω. Πρὸς ἀντιρρόπτισιν τῆς διαταραχθεΐσης στα-
τικῆς τοῦ σώματος, οἱ ἐκ λορδώσεως πάσχοντες α) φέρουσι τὴν λεκάνην αὐ-
τῶν εἰς ἐπικλινῆ θέσιν... β) ἔχουσι τοὺς γλουτοὺς αὐτῶν ἀνυψωμένους καὶ συνά-
μα προβάλλοντας πρὸς τὰ ὀπίσω, καὶ γ) τέλος κλίνουσι τοὺς ὄμους καὶ τὴν κε-
φαλήν πρὸς τὰ ὀπίσω».

Θεσσαλονίκη

Ι. ΣΤΕΦΑΝΗΣ